Валерія В. Костинець¹, Жанна С. Коваленко², Катерина М. Овсяник³

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена аналізу розвитку туристичного сектору регіонів України в сучасних умовах. В ході дослідження авторами визначено вплив чинників макросередовища на динаміку туристичних потоків України, які фактично відображають реалізований попит на послуги сфери туризму та гостинності та мають безпосередній та опосередкований вплив на формування ВВП. Авторами доведено, що макрочинники середовища суттєво впливають на туристичні потоки.

Ключові слова: туристичний сектор, туризм, туристичні потоки, макрочинники, ВВП, попит на туристичні послуги.

Формл. 1. Рис. 4. Табл. 3. Літ. 23.

DOI: 10.32752/1993-6788-2021-1-238-26-35

Валерия В. Костинец, Жанна С. Коваленко, Екатерина М. Овсяник

РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Статья посвящена анализу развития туристического сектора регионов Украины в современных условиях. В ходе исследования авторами определено влияние факторов макросреды на динамику туристических потоков Украины, которые фактически отражают реализованный спрос на услуги сферы туризма и гостеприимства и оказывают непосредственное и косвенное влияние на формирование ВВП. Авторами доказано, что макрофакторы среды оказывают существенное влияние на туристические потоки.

Ключевые слова: туристический сектор, туризм, туристические потоки, макрофакторы, ВВП, спрос на туристические услуги.

Valeriia V. Kostynets, Zhanna S. Kovalenko, Kateryna M. Ovsianyk

DEVELOPMENT OF THE TOURIST SECTOR OF THE REGIONS OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

The article is devoted to the analysis of the development of the tourism sector of the regions of Ukraine in modern conditions. In the course of the study, the authors identified the impact of macro-environmental factors on the dynamics of tourist flows in Ukraine, which actually reflect the realized demand for tourism and hospitality services and have a direct and indirect impact on GDP. The authors prove that the macro-factors of the environment significantly affect tourist flows.

Keywords: tourism sector, tourism, tourist flows, macro-factors, GDP, demand for tourist services.

Peer-reviewed, approved and placed: 16.04.2021.

Постановка проблеми. В сучасних умовах туризм може розглядатися як каталізатор розвитку економіки в регіонах, дозволяючи максимально використовувати повний комплекс ресурсів рекреації, соціальний, культурний, виробничий і природно-кліматичний потенціал територій. В сучасних умовах господарювання в туристичній галузі спостерігається суттєва

¹ Kiev National University of Technology and Design. Kiev. Ukraine.

² Kiev National University of Technology and Design. Kiev. Ukraine.

³ Kiev National University of Technology and Design. Kiev. Ukraine.

кризова ситуація. Незважаючи на наявність існуючих сьогодні складнощів для відпочинку в звичних для вітчизняних туристів зарубіжних країнах, переорієнтація на внутрішній туризм практично не відбувається. У багатьох регіонах відсутня якісна туристична інфраструктура навіть за наявності рекреаційного або культурно-історичного потенціалу. Значну частину активних сучасних туристів не задовольняє стандартний туристичний асортимент пропозицій – пляжний відпочинок або оглядові екскурсії з відвідуванням музеїв. Багатьох приваблює “комплексний продукт” з великою кількістю складових, які можна змінювати в залежності від індивідуальних потреб. Відповідно наразі існує необхідність аналізу внеску туристичного сектору у ВВП країни та виявлення впливу кризових явищ на даний сектор.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У процесі дослідження питання особливостей впливу та наслідків поширення COVID-19 на індустрію туризму та гостинності як в межах України, так і на світовій арені було проведено аналіз різних наукових досліджень з визначеної тематики. Так, висвітленню сучасного стану туристичного сектору, а також перспектив її відновлення в нинішніх умовах господарювання і пандемії присвячено деякі наукові напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема М. Баєвої [2], С. Буторова [3], Н. Бакар [11], Г. Гевари [12], Т. Неретіної [7], М. Нікола [14], Дж. Мо Квон [13], Е. Шумакової [10], А. Чудновського [6] та деяких інших. Водночас дослідження та розрахунки економічного внеску туристичного сектору у ВВП країни, а також розрахунок сили впливу кризових тенденцій і наразі залишається відкритим питанням попри наявність суттєвого наукового доробку.

Метою дослідження є аналіз розвитку туристичного сектору регіонів України в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. З метою поглибленого аналізу розвитку туристичного сектору регіонів України в кризових умовах, насамперед, здійснено розрахунки економічного внеску сфери туризму та гостинності у ВВП країни на основі визначення залежностей між обсягами туристичних потоків, тобто значенням реалізованого попиту на туристичні послуги, кількісними показниками сфери гостинності, показниками споживчого ринку та ВВП в динаміці на основі експоненціального згладжування довгострокових трендів за рівнянням [4, с. 56]:

$$y = 2E-19e^{0,0254x} \quad (1)$$

де x – зміна показника у часі

Експоненціальний тренд дозволяє згладжувати різкі суттєві стрибки сукупного туристичного попиту, які спостерігаються фактично кожні 4-5 років, що на прикладі двадцятирічного періоду дозволяє зробити висновок про те, що сфері туризму та гостинності властива циклічність із характерними короткими п'ятирічними циклами (рис. 1).

Згладжена динаміка сукупного туристичного потоку відповідає динаміці ВВП України, що свідчить про те, що сферу туризму та гостинності можна вважати такою, що формує ВВП країни, тобто має потенціал бути вагомим сектором національної економіки (рис. 2).

Рис. 1. Динаміка сукупного туристичного потоку в Україні протягом 2000-2020 рр. та його експоненціальний тренд із прогнозом на 2021-2022 рр., побудовано автором за [5]

Рис. 2. Динаміка ВВП України за 2000-2020 рр. за методологією СНР 2008, побудовано автором за [8]

Примітка: з 2014 року без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, а також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Обсяг туристичного потоку відповідає обсягу реалізованого попиту на даний вид туризму. Відповідно, загальна кількість туристів, обслугованих туристичними операторами та агентами, тобто загальний туристичний потік, свідчить про обсяги реалізованого попиту на ринку туристичних послуг України. Структуру та динаміку структури попиту в секторі туризму національної економіки (за видами туризму) наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Структура та динаміка структури попиту в секторі туризму національної економіки (за видами туризму), %, розраховано автором за [5]

Роки	Види туризму					
	в'їзні (іноземні) туристи	приріст/ зменшення до попереднього року	виїзні туристи	приріст/ зменшення до попереднього року	внутрішні туристи	приріст/ зменшення до попереднього року
2000	18,76		14,17		67,07	
2001	19,13	0,37	12,47	-1,70	68,39	1,32
2002	18,44	-0,69	13,36	0,89	68,20	-0,19
2003	20,67	2,23	12,05	-1,31	67,27	-0,93
2004	23,08	2,41	23,37	11,32	53,55	-13,73
2005	17,88	-5,20	31,05	7,68	51,07	-2,48
2006	13,56	-4,32	39,35	8,29	47,09	-3,97
2007	13,01	-0,55	11,73	-27,61	75,26	28,17
2008	12,25	-0,75	42,15	30,41	45,60	-29,66
2009	12,33	0,07	39,90	-2,25	47,78	2,18
2010	14,72	2,40	56,81	16,91	28,47	-19,31
2011	10,65	-4,08	56,82	0,02	32,53	4,06
2012	9,00	-1,65	65,21	8,39	25,79	-6,74
2013	6,73	-2,27	72,93	7,73	20,34	-5,45
2014	0,70	-6,02	85,99	13,05	13,31	-7,03
2015	0,75	0,05	81,57	-4,42	17,68	4,37
2016	1,38	0,62	80,83	-0,74	17,79	0,11
2017	1,41	0,04	81,59	0,76	17,00	-0,79
2018	1,67	0,26	88,31	6,72	10,02	-6,97
2019	1,42	-0,25	90,10	1,79	8,49	-1,54
2020	0,51	-0,91	90,08	-0,01	9,41	0,92

Аналіз туристичних потоків в динаміці за їх видами (виїзний туристичний потік, в'їзний туристичний потік та внутрішні туристичні потоки) свідчать про те, що на тенденції змін туристичних потоків суттєво впливають чинники макросередовища, які фактично відображають реалізований попит на послуги сфери туризму та гостинності та мають безпосередній та опосередкований вплив на формування ВВП (рис. 2, 3).

Наприклад, глобальна фінансова криза 2008-2009 рр. вплинула як на в'їзний, так і на виїзний та внутрішній туристичні потоки.

Починаючи з 2017 р. спостерігається суттєвий зліт виїзного туризму, що, насамперед, відбулося внаслідок підписання Угоди з ЄС у частині надання безвізового режиму в'їзду до країн ЄС для громадян України, що підтверджують дані табл. 2.

Рис. 3. Динаміка туристичних потоків в Україні за їх складовими факторами макросередовища, що на них вплинули, протягом 2000-2020 рр., побудовано автором за [5]

Таблиця 2. Структура попиту на основні туристичні напрямки виїзного туризму, %, розраховано автором за [8]

№	Туристичні напрямки	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Туреччина	28,83	39,79	42,03	32,99	32,81	39,71
2	Єгипет	26,44	24,77	30,24	42,78	42,63	46,36
3	Об'єднані Арабські Емірати	5,40	3,70	2,44	2,47	2,92	2,47
4	Греція	5,59	2,65	2,19	2,13	2,06	0,13
5	Болгарія	4,55	2,67	1,99	1,69	1,56	1,01
6	Іспанія	2,43	2,20	1,94	2,60	2,85	0,32
7	Кіпр	3,17	2,70	1,69	1,61	1,55	0,17
8	Італія	1,53	1,28	1,25	1,53	1,63	0,26
9	Чорногорія	1,64	1,90	1,18	1,15	0,94	1,67
10	Чехія	1,46	0,91	0,95	0,82	0,80	0,66
11	Таїланд	1,09	0,94	0,90	0,80	0,99	0,58
12	Туніс	0,51	0,52	0,89	0,79	1,00	0,02
13	Андорра	0,14	0,13	0,87	0,07	0,07	0,14
14	Франція	1,10	0,79	0,80	0,71	0,62	0,19
15	Угорщина	1,19	0,87	0,79	0,67	0,49	0,34
16	Польща	1,87	1,81	0,68	0,39	0,34	0,26
17	Ізраїль	0,51	0,69	0,64	0,26	0,19	0,05
18	Німеччина	0,94	0,84	0,61	0,52	0,48	0,10
19	Російська Федерація	0,74	1,10	0,55	0,21	0,14	0,03

Закінчення табл. 2.

№	Туристичні напрямки	2015	2016	2017	2018	2019	2020
20	Шри-Ланка	1,95	1,21	0,55	0,66	0,52	0,64
21	Хорватія	0,49	0,78	0,53	0,32	0,29	0,44
22	Австрія	0,74	0,42	0,47	0,34	0,28	0,14
23	Грузія	0,70	0,57	0,47	0,55	0,55	0,10
24	Домініканська Республіка	0,62	0,38	0,34	0,26	0,39	1,22
25	Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	0,34	0,35	0,32	0,24	0,23	0,04
26	США	0,37	0,39	0,28	0,23	0,20	0,07
27	Індія	0,76	0,43	0,27	0,15	0,09	0,11
28	Китай	0,27	0,24	0,25	0,22	0,70	0,22
29	Нідерланди	0,44	0,28	0,25	0,16	0,13	0,03
30	Албанія	0,20	0,20	0,23	0,15	0,22	0,68
31	Словаччина	0,68	0,38	0,22	0,15	0,09	0,11
32	Швейцарія	0,27	0,23	0,21	0,13	0,08	0,04
33	Об'єднана Республіка Танзанія	0,01	0,45	0,19	0,15	0,09	0,35
34	Мальдіви	0,29	0,22	0,18	0,21	0,34	0,47
35	Португалія	0,09	0,13	0,18	0,09	0,10	0,03
36	Ісландія	0,17	0,19	0,17	0,01	0,01	0,00
37	Фінляндія	0,15	0,24	0,17	0,11	0,09	0,10
38	Норвегія	0,05	0,11	0,16	0,12	0,05	0,01
39	Бельгія	0,40	0,17	0,13	0,13	0,05	0,01
40	Білорусь	0,12	0,18	0,12	0,08	0,05	0,02
	Інші країни	1,73	2,17	1,65	1,36	1,38	0,71
	Усього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

В табл. 2 наведено структуру попиту за країнами, куди виїжджали туристи з України (виїзними туристами, згідно Закону України “Про туризм”, вважаємо громадян України, які тимчасово залишили територію України з метою відпочинку та дозвілля, без заняття оплачуваною діяльністю, на період більше 24 годин та менше 365 днів [1]).

Це дозволить визначити, яким країнам надають перевагу виїзні туристи, та що саме вплинуло на динаміку і структуру сукупного попиту на виїзний туризм.

З наведеної структури можемо зробити висновок, що традиційно популярними напрямками виїзного туризму серед українських туристів є Туреччина та Єгипет, які у період 2015–2020 рр. складають сумарно близько 80% сукупного попиту у виїзному туризмі. Відповідно, саме за рахунок стабільного попиту на ці туристичні напрямки вітчизняний виїзний туризм у 2020 р. повернувся майже до рівня 2017 року.

Виїзний туризм формує ВВП країни-постачальника туристів опосередковано через туроператорів та турагентів, які відповідно формують та реалізують туристичний продукт.

Виїзні туристи теж беруть участь у формуванні ВВП України. Форма цієї участі непряма, проте кількість виїзних туристів впливає на кінцевий фінансовий результат діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг.

Рис. 4. Внесок сфери туризму та гостинності до ВВП України у 2000–2020 рр., побудовано автором за [9]

Шляхом кореляційного аналізу з'ясуємо, наскільки сукупний попит на туристичні послуги залежить від зміни індексу споживчих цін в Україні, тобто фактично від інфляції в національній економіці. Кореляція вказує на відношення, яке може носити передбачуваний характер і тому мати практичне застосування.

Застосувавши вбудований в пакет програм MS Office функціонал табличного процесору MS Excel, отримано результат щодо залежності між обсягами туристичних потоків та індексом споживчих цін за допомогою розрахунку коефіцієнтів кореляції (табл. 3).

Отже, кореляційний аналіз свідчить про те, що сукупний попит на ринку туристичних послуг і попит на окремі види туризму обернено залежний від індексу споживчих цін. Квадрат коефіцієнта кореляції, що є коефіцієнтом детермінації, обчислює частку варіативності змінної Y , яка пояснюється зміною X в простій лінійній регресії. В цілому існує сукупність чинників, що впливають на сукупний попит на ринку туристичних послуг. При цьому частка варіативності сукупного попиту на ринку туристичних послуг, яка пояснюється зміною індексу споживчих цін, становить 7%. Найменшу варіативність залежно від індексу споживчих цін має попит на ринку внутрішнього туризму, а в'їзний та виїзний туризм залежать від зміни індексу споживчих цін менше, ніж на 3%.

Таблиця 3. Залежність між обсягами туристичних потоків та індексом споживчих цін, розраховано автором

Залежна змінна	Умове позначення	Незалежна змінна	Умове позначення	Значення коефіцієнту кореляції R	Значення коефіцієнту детермінації R ²
Сукупний попит	D _{total}	Індекс споживчих цін	P _{ROC}	-0,2646	0,0700132
Попит на в'їзний туризм	D _{inbound}	Індекс споживчих цін	P _{ROC}	-0,1605	0,0257603
Попит на виїзний туризм	D _{outbound}	Індекс споживчих цін	P _{ROC}	-0,1728	0,0298598
Попит на внутрішній туризм	D _{inside}	Індекс споживчих цін	P _{ROC}	-0,0121	0,0001464

Висновки. Як підсумок, слід зазначити, що в цілому криза, пов'язана з COVID-19 призвела до міжнародних перекосів та до значного спаду на європейському ринку туристичних послуг, а вітчизняний сектор туристичного бізнесу суттєво постраждав від цієї пандемії. Велика кількість суб'єктів туристичного та готельного бізнесу закрилися вперше за десятиліття, а компанії, які залишилися на ринку, приступили до важкої задачі визначення того, як діяти в новій реальності, створеної пандемією.

1. Про туризм. Закон України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.24 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Баева М.А. Влияние пандемии на туристическую отрасль и проведение спортивных мероприятий / М.А. Баева, А.Ю. Кнобель // Тенденции и вызовы социально-экономического развития. 2020. №17 (119). С.68-74.

3. Буторов С.А. Пандемия COVID-19 и её влияние на мировую туристическую индустрию / С.А. Буторов // Вестник МГУКИ. 2020. № 2 (94). С.116-125.

4. Дроздова Н.В. Экономико-математическое моделирование / Н.В. Дроздова, И.Г. Переломова. Ярославль: ЯрГУ, 2010. 246 с.

5. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tur/tur_u/potoki2006_u.htm

6. Международный туристский бизнес: практика, проблемы, перспективы: монография / под ред. А.Д. Чудновского. М.: Издательский дом ГУУ, 2018. 221 с.

7. Неретина Т.Г. Организация сервисной деятельности / Т.Г. Неретина. М.: ФЛИНТА, 2019. 310 с.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики. Туризм [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>

9. Украина – Туризм, общий вклад в ВВП [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://knoema.com/atlas/Ukraine/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP>

10. Шумакова Е.В. Проблемы гостиничного бизнеса в условиях пандемии (коронавируса) / Е.В. Шумакова // Экономика. Серия: Экономика и Право. 2020. №6. С. 103-106.

11. Bakar N.A. Effect of Coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. / N.A. Bakar, S. Rosbi // International Journal of Advanced Engineering Research and Science. 2020. №7 (4). P.189-193.

12. Guevara G. El coronavirus costará al menos 20.000 millones de euros al turismo mundial / G. Guevara. URL: <https://www.elmundo.es/economia/macroeconomia/2020/02/27/5e56c3fe21efa02a5d8b4714.html>
13. Mo Kwon J. Mobile applications in the hospitality industry / J. Mo Kwon, J.I. Bae, S.C. Blum // *Journal of Hospitality and Tourism Technology*. 2013. no. 4(1). P. 81-92.
14. Nicola M. The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review / M. Nicola // *International Journal of Surgery*. 2020. №78. P. 185-193.
15. Туристичний сайт Одеської області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.touregion.od.ua/?category=17>.
16. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. Київ, 2015. № 7 (172). С.65-69.
17. Збитки туристичної галузі. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://babel.ua/news/57958-derzhagentstvo-turizmu-za-minuliy-rik-turistichna-galuz-zaznala-60-mlrd-grn-zbitkiv> (дата звернення: 25.02.2021).
18. Кифяк В. Ф. Розвиток рекреації і туризму як один із чинників формування інвестиційної привабливості регіону. Економіка та право. 2013. №1. С.128-132.
19. Куди подорожували найчастіше українці, звідки прибували іноземці у 2020 році. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvali-naychastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/> (дата звернення: 02.03.2021).
20. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків: Видавництво НУЦЗУ, 2017. 153 с.
21. План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverddiv-plan-zahodiv-shchodo-pidtrimki-sferi-kulturi-ohoroni-kulturnoyi-spadshchini-rozvitku-kreativnih-industriy-ta-turizmu> (дата звернення: 28.03.2021).
22. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.03.2021).
23. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9> (дата звернення: 17.02.2021).

-
1. Pro turyzm. Zakon Ukrainy: Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About tourism. Law of Ukraine: Information of the Verkhovna Rada of Ukraine] (VVR), 1995, № 31, st.24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
 2. Baeva M.A., Knobel A.Yu. (2020). Vliyanie pandemii na turistichekuyu otrasl' i provedenie sportivnykh meropriyatiy [Impact of the pandemic on the tourism industry and sporting events]. Tendentsii i vyzovy sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya [Trends and challenges of socio-economic development]. 68-74 [in Russian].
 3. Butorov S.A. (2020). Pandemiya COVID-19 i ee vliyanie na mirovuyu turistichekuyu industriyu [Pandemic COVID-19 and its impact on the global tourism industry]. Vestnik MGUKI [Bulletin of MGUKI]. 116-125 [in Russian].
 4. Chudnovskiy A.D. (2018). Mezhdunarodnyy turistskiy biznes: praktika, problemy, perspektivy: monografiya [International tourist business: practice, problems, prospects: monograph]. Moskva [Moscow] [in Russian].
 5. Drozdova N.V., Perelomova S.G. (2010). Ekonomiko-matematicheskoe modelirovanie [Economic and mathematical modeling]. Yaroslavl' [Yaroslavl'] [in Russian].
 6. Kilist turystiv, obsluhovanykh turoperatoramy ta turahentamy, za vydamy turizmu [The number of tourists, serviced by tour operators and travel agents, for the types of tourism]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm [in Ukrainian].
 7. Neretina T.G. (2019). Organizatsiya servisnoy deyatel'nosti [Organization of service activities]. Moskva [Moscow] [in Russian].
 8. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky. [Official site of the State Statistics Service. Tourism]. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
 9. Ukraina – Turizm, obshchiiy vklad v VVP [Ukraine – Tourism, total contribution to GDP]. URL: <https://knoema.com/atlas/Ukraine/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-GDP/Contribution-of-travel-and-tourism-to-GDP-percent-of-GDP> [in Russian].

10. Shumakova E.V. (2020). Problemy gostinichnogo biznesa v usloviyakh pandemii (koronavirusa) [Problems of the hotel business in a pandemic (coronavirus)]. *Ekonomika. Seriya: Ekonomika i Pravo* [Economics. Series: Economics and Law]. 103–106. [in Russian].
11. Bakar N.A., S. Rosbi (2020). Effect of Coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*. 189–193.
12. Guevara G. El coronavirus costará al menos 20.000 millones de euros al turismo mundial. URL: <https://www.elmundo.es/economia/macroeconomia/2020/02/27/5e56c3fe21efa02a5d8b4714.html>
13. Mo Kwon J., Bae J.I., Blum S.C. (2013). Mobile applications in the hospitality industry. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*. 81–92.
14. Nicola M. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *International Journal of Surgery*. 185–193.
15. Turystychnyi sait Odeskoi oblasti [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.touregion.od.ua/?category=17> [in Ukrainian].
16. Davydova O. Osoblyvosti zastosuvannya innovatsii u rozvytok turystychnoi haluzi Ukrainy. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. Kyiv, 2015. № 7 (172). S.65–69 [in Ukrainian].
17. Zbytky turystychnoi haluzi. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu. URL: <https://babel.ua/news/57958-derzhagentstvo-turizmu-za-minuliy-rik-turistichna-galuz-zaznala-60-mlrd-grn-zbitkiv> (data zvernennia: 25.02.2021) [in Ukrainian].
18. Kyfiak V. F. Rozvytok rekreatsii i turyzmu yak odyz iz chynnykiv formuvannya investytsiinoi pryvablyvosti rehionu. *Ekonomika ta pravo*. 2013. №1. S.128–132 [in Ukrainian].
19. Kudy podorozhuvaly naichastishe ukraintsi, zvidky prybuvaly inozemtsi u 2020 rotsi. Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvali-nay-chastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/> (data zvernennia: 02.03.2021) [in Ukrainian].
20. Melnychenko O. A., Shvedun V. O. Osoblyvosti rozvytku industrii turyzmu v Ukraini : monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo NUTsZU, 2017. 153 s [in Ukrainian].
21. Plan zakhodiv shchodo pidtrymky sfery kultury, okhorony kulturnoi spadshchyny, rozvytku kreatyvnykh industrii ta turyzmu. Uriadovyi portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zahodiv-shchodo-pidtrimki-sferi-kulturi-ohoroni-kulturnoyi-spadshchini-rozvitku-kreativnih-industrii-ta-turizmu> (data zvernennia: 28.03.2021) [in Ukrainian].
22. Pro turyzm : Zakon Ukrainy vid 15.09.1995 r. № 324/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 11.03.2021) [in Ukrainian].
23. Stratehiia rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9> (data zvernennia: 17.02.2021) [in Ukrainian].